

שלא ייגמר לעולם

ביום ברוב הדר בעת ביקור שהוא עורך בארצות-הברית, במיסגרת אחת המבניות. אצל העיתונאים, הסדר לא היה סוד. מזה זמן רב איאפשר להיתקל במייג'ר סעד חדאד, מבלי שהד"ר אלוף-מישנה אפרים סנה מצין מעל לכתפו. בעיצומה של מלחמת-הלבנון, כאשר הספיד חדאד את אחד מי עוזריו שנהרג, צולם סנה הצעיר כשהוא עומד לידו, כמפקח על כל מילה היוצאת מפיו. כאשר בא חדאד להעיד לפני ועדת-החקירה לעניין טבח הפלסטינים, היה סנה צמוד אליו.

סעד חדאד הוא הביטוי הבוטה ביותר של הקונ-סנווס הלאומי. לפני 29 שנים הציע משה דיין למשה שרת, למצוא איזשהו מייג'ר מארונני, שיהפוך את לבנון למדינת-חסות ישראלית. שרהביטחון שימעות פרט גילה את חדאד, ומסר לו את דרום-לבנון. שרהביטחון אריאל שרון השתמש בו לביצוע מוזמתו בצפון. מנחם בגין חיבק אותו בכרומי הבופור, באותה סצנה טראגיקומית שבה כיכב בגין על קברות הנופי-לים, מבלי לדעת שנפלו.

נראה כיום כי ספורים ימי-והרו של שכיר-חרב זה של האימפריה העברית. אדם כזה עולה ויורד, כי התאם לאינטרסים של אדוניו, ואיש אינו מויל דימעה כאשר מסתיים השימוש בו. אבל העובדה כי בנו של משה סנה הוא המפעיל את האיש הזה ושהוא נושא בתואר "מושל דרום-לבנון" — שטח הכולל את זוועות עקיל-אל-חלוה, ראשידיה, מירימיה ועוד — מספקת מזון למחשבות נוגות מאד.

מה קרה לקרווז

שם, חם ויפת שיחקו על הסיפון העליון של התיבה. היה משעמם, בחוץ ירד הגשם בלי הפסק, ובתוך התיבה עצמה היה חם ומחניק.

"אני רעב", אמר יפת. "עוד מעט נאכל", הבטיח שם, בלי התלהבות. הוא הסתכל בשמיים, אך מכיוון שכבר שבועיים לא נראתה השמש, איאפשר היה לדעת מה השעה.

"איזה אוכל? זה אוכל זה?" רטן חם. "פיתה ישנה, גועל-נפש!"

"אני דווקא ידע איפה אפשר להשיג משהו יותר טוב", הפליט יפת. שני האחרים פנו לעברו. "איפה זה מה?" "או ככה", מתח אותם יפת. "למטה, בין האריה הגיראסה, יש מין עוף כזה, דומה לברווז, קוראים לו קרווז, ויש לו כרבות כחולה. בטח אפשר לעשות ממנו מרק סוג אלף-אלף".

"עזוב!" נרתע שם. "אתה לא יכול לנגוע בבעלי-החיים בתיבה. שמעת מה אמר אבא. יש רק שיבעה זוגות מכל סוג".

"זה יספיק לשבועיים!" עלו חם. "אבל זה חסא!" הודעו שם. "או מה?" התעקש יפת. "מי יידע?" "מה זאת אומרת, מי יידע?" התרתח שם. נוח יידע. אלהים יידע."

יפת לא הירפה. "נוח הוא שיכור שוטה, הוא לא יודע בין ימינו ושמאלו. אין לו מרשג מה יש בתיבה." חם ניצע בראשו. "זה נכון. את הרישום ניהלתי אני. נוח לא ירגיש אם חסרה ציפור אחת או לא." "ומה עם אלהים?" שאל שם.

"אלהים? רק עכשיו הרג רבבות בני-אדם ומיליוני בעלי-חיים מיסכנים. מפני שהיתה לו התקפה של זעם", אמר יפת. "אתה חושב שאיכפת לו איזה עוף אחד?" "חוף מה, אלהים הוא כלי-יכול", הרגיע חם. "אם דווקא איכפת לו, הוא יוכל לברוא את העוף הזה מחדש. התנגדותו של שם נחלשה. הוא דימיין לעצמו את המרק, הריר גול בפיו. "אני לא יודע... אולי... גימגם. "יאללה, חברה?" קרא יפת, וקסץ ממקומו. תביאו את הצלחות. אני אראה לכם איפה זה." ולכן אין קרווז בעולם.

אנשים משונים

ראיתי בטלוויזיה כתבה על אחת הכתות המשונות, הפחלולות בארץ. המצלמה ראתה אנשים ונשים שהיו לברשים בצורה משונה. הם דיקלמו פסוקים משונים ו-עשו תנועות משונות. הם יצאו ממיסגרת מישפחותי-הם חזו בחברת אנשי הכת. הם טענו שאמונתם מטי-פחת בהם תכונות-נפש יפות, הופכת אותם לבני-אדם מושלמים יותר.

אנחנו, הצופים, ידענו שאלה הן שטויות. זה היה מצחיק. זה היה גם מדאיג. לאן הגענו, ריבונו של עו-לם?

אבל מייד ניתן מרגוע נפשנו. כי המצלמה הראתה צעיר אחד, שנחלץ בעוד מעד מצפוריניה של כת זו. הוא חזר בתשובה.

הוא היה לבוש בצורה משונה, וישב בחברת אני-שים שלבשו בגדים משונים. הוא דיקלם פסוקים מס-פר, ועשה תנועות משונות. הוא יצא ממיסגרת מיש-פחתו והי נביטה. הוא טען שאמונתו הפכה אותו לאדם טוב יותר, מושלם ביותר. ברוך השם.

הזעם והתיקוה והביטחון בעתיד טוב יותר? געמי שמר עושה זאת למען לגיונות הימין, אנשי גוש-אמונים והגרועים מהם. מדוע אין אף אחד כזה בצד השני? האם זהו סימפטום של התרופפות המר-ראל, של שפיטת הקומה?

לרנע מלאחי תיקוה, כאשר ראיתי שיר של חיים חפר על אמיל גרינצווייג. חיים חפר כתב בעבר שירים טובים, שביטאו רוח של תקופה. כולנו שרנו אותם בתש"ח. קראתי והתאכזבתי. זה היה שמאלץ מביך.

יצירה זו פורסמה בעיתון לאומני קיצוני, שעורכו

אורי אבנרי

אורי יומה אישי

מסית יומיים נגד כוחות-השלום, אך המשופע בכסף. זהו גודפס בלוזית תווים. חשבנו: מי יודע, אולי יישמע אחרת כאשר יורש.

בטלוויזיה שרה זמרת מיקצועית את המנגינה, כי הבעה דרמאטית-דרמאטית. וזה היה גורא.

בנו של סנה

לפני הרבה שנים ביקרתי בביתו של הד"ר משה סנה ברחוב בילי-ב-תל-אביב, כדי לראיין אותו. בדירה היה ילד קטן, אפרים, בנו של "הדוקטור". סנה, רופא-עצבים לפי מיקצועו, היה חברי-כנסת.

שיחקתי קצת עם הילד, והצגתי לו את השאלה האזילית שכל המבוגרים מענים בה כל ילד: "מה אתה רוצה להיות כשתהיה גדול?"

הילד השיב בלי היסוס: "אני רוצה להיות כדורגלן".

ואם לאו התעקשתי. "או אני רוצה להיות חברי-כנסת", השיב אפרים. שנים רבות לאחר מכן, במלחמת ששת-הימים, כי אשר חזרתי מביקור בתעלה בעיצומם של הקרבות,

אפרים סנה (מימין) ומעד חדאד במלחמה

עצרתי כדי להיכנס למיתקן רפואי בציר המרכזי. הא-רלים היו מלאים בפצועים, מסוקים נחתו והמריאו, בצד היו מוטלות הגוריות, ובאמצע שלט אותו ילד, שהתגבר בינתיים — הדוקטור אפרים סנה, רופא קרבי. הילד גדל, ואינו כדורגלן, הוא גם אינו חבר-כנסת, ואינו רופא. הוא חילל מיקצועי. הצנוורה מרשה ועתה לגלות כי הוא מושל דרום-לבנון. וכך הוצג ברי-

אלי, אלי, שלא ייגמר לעולם — החול והים, רישרוש של המים, ברק השמיים, שירת האדם. החול והים, רישרוש של המים, ברק השמיים, שירת האדם...

אני זוכר את השיר מימי תנועת-הנוער. מעולם לא עשה עלי רושם כביר. תמיד היה גרמה לי שיש בו משהו מן הקישש. ישבתי על הארץ בכיכר מלכי-ישראל, מול הנרות. מסביב ישבו ועמדו אנשים ונשים, בני כל הגילים, שבאו — כמו רחל ואני — באופן ספונטאני, ברגע ששמעו ברדיו על מותו של מפגין אלמוני בהפגנת שלום עכשיו. שרית ישי טילפנה הודיעה לנו היכן נערכת המישרת, וחוך דקות היינו שם.

ידענו שלא נישן בלילה הזה. רצינו לעשות משהו — משהו — כדי לבטא את רגשותינו. הלכנו לכיכר. היו שם כחמישים איש, הרבה נרות. עמדנו בדר-מית. אט-אט התמלאה הכיכר, באו אלפים, בשקט, זר-גות ויחידים. הם עמדו דוממים, כתף אל כתף או דיבר-רו בקול נמוך, כימעט בלחש. אחרים החזיקו בשלטים, שמישהו צייר בהיפזון. אחרים החזיקו בנרות. אחרים סתם ישבו במעגל.

לקראת שלוש בבוקר התמעטו האנשים. העיתונאים הלכו הביתה, וגם העסקנים. נותרו כמה מאות איש, ולבסוף כמה עשרות. ידענו שלא נקום עד אור השחר. שרנו כמה בחורות התחילו בקול נמוך, וכולנו הצטרפנו. מישהם זכרו את המילים, מישהם שרו לה-להילה, אחרים רק הימממו.

הקשבתי למילים, היה גרמה לי שאני שומע אתן כפעם הראשונה. הן נשמעו אחרת. הלילה, המאורע שריחף מעלינו, מצבר-הרוח של השרים העניקו לכל השרים משמעות חדשה.

אלי, אלי, שלא ייגמר לעולם — החול והים, רישרוש של המים...

לא, לא שרנו על חול וים ושמיים. שרנו על החיים, על החופש, על הערכים האנושיים שאנחנו מאמינים בהם, על המולדת שאנחנו, ובלבנו קינן באותן שעות מרות, באפלה של הכיכר, מול פני הנרות שהפכו גרות-נשמה, החושש הנורא שכל זה יכול להיגמר, שכל זה יכול להיעלם בתוך הלילה הנורא של מיסטר-אי-מיס, כפי שקרה במקומות אחרים. החופש הוא כך חלוף, ומה שיש היום יכול לשקוע מחר בתהום נוראה.

יצאנו אט, חיוור היה הליל, במרחקים הבליחו האורות. ואת נותרת, יפה כשתי עניין, עת הדמעת היו בו עצורות...

חשבנו על האלמוני שגרצה, ושביעתיים לבש דמות ושם. האם יש לו הורים? אשה? חברה? היכן הם יושבים עתה, המומים וסמקיי-עניים?

המנגינה העצובה ריחפה בכיכר, שוב ושוב, כי ה-שעות עברו, והאזרה-שרים היה מוגבל, שחקי שחקי על החלוחות

זו אני החולט שח, שחקי, כי באדם אאמין, כי עודני מאמין בך... כי טד נפשי דודר שואפת לא סכרתיה לעגל פד...

האם לא נכתבו המילים רק אתמול? האם אינן לובשות משמעות חדשה לגמרי, בלילה זה שבו נדרסת רודת-אדם, שבו הדרור נתון בסכנה, שבו החושך סוגר על החלום...

ישבנו, שרנו חרישית, המילים קמו ולבשו דמות חדשה מול עינינו.

היו לילות, אני אותם זוכרת, אני אותם עד סוף ימי אשא, ...הגידו-נא, היש בכס ידוע: איאנה זה הגדל לו ולא שבו?

משורר כותב מילים, מלחין מחבר להם מנגינה, והשניים שולחים את יצירתם ברוח, אך המשמעות ניתנת להם על-ידי השרים. היא מושפעת מפחדיהם ותיקותיהם, ממאחיהם הגלויים והכמוסים.

שרנו, התגעגענו לארץ שהיתה, חרדנו לעתידה. כי סוף היינו רק עשרים, היה קר, הגרות היבבה, היה עצוב מאד-מאד.

השיר שאיננו

היו רק שירים עצובים באותו הלילה, שירים מינוריים של התפרקות על העבר. היו רגעים שבהם התגע-געתי לצלילים אחרים, צלילים שיחשלו ויבשו ויטעו בלב החבורה האבלה ביטחון עצמי ונחישות החלטה. היה רק שיר אחד כזה, והוא היה אמריקאי. שרנו אותו באנגלית:

WE SHALL OVERCOME
WE SHALL OVERCOME
WE SHALL OVERCOME
SOME DAY...

מדוע אין בכל מתנה-השלום הזה, על משורריו ומלי-חיניו, אף אחד המסוגל לרסק לו הימנן-מאבק, שיר-לכת שאפשר לשיר אותו בהפגנת-מונים, שיבטא את